

Слободан Новокмет

(Институт за српски језик САНУ, Београд)

ФОРМАНТИ СТРАНОГ ПОРЕКЛА *ВЕБ* И *САЈБЕР* У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Предмет овог рада су индеклинабилни форманти страног порекла *веб* и *сајбер* у српском језику. Истражујемо ова два форманта из енглеског језика због њихове учесталости у текстовима научног и публицистичког стила и неусаглашених правописних, функционалних и нормативних правила њихове употребе у полусложеницама. Увидом у корпус (ексцерпиран са сајта *Електронски корпус српског језика*) утврдићемо у којим се аспектима успоставља семантичка дистинкција између ове две компоненте и класификоваћемо полусложеничке јединице чији су они саставни делови, користећи као критеријум статус другог члана полусложенице и функцију детерминатора. Циљ рада је да испитамо полусложеничке спојеве у којима се форманти јављају и логичко-семантичку везу између саставних делова таквих сложених јединица. Такође, покушаћемо да одредимо функцију и статус форманата у тим спојевима и изведемо правописна и нормативна правила њихове употребе у српском језику.

1. Предмет и циљ рада

1.1. Предмет нашег рада јесу форманти страног порекла *веб* и *сајбер* у српском језику. С обзиром на све већи уплив лексики страног порекла у лексички систем српског језика и њихову инкорпорацију у различите функционалне стилове, од научног до публицистичког, сматрамо да је важно одредити статус, фреквенцију и правила употребе препозитивних индеклинабилних компонената страног порекла у савременом језику. Индеклинабилним детерминаторима сматрамо све форманте који су непроменљиви у датом споју, а независно од тог споја то не морају бити, нпр.: *аква-парк* наспрам *интернет веза* (*аква-* је непроменљиво и несамостално, *интернет* је ван споја самостална променљива лексема) (Милановић 2013: у штампи). Формантима се могу сматрати и префикси и префиксоиди и, на крају, непроменљиве лексеме с атрибутском функцијом. Први део оваквих јединица називамо у овом раду компонентама, јер се под *компонентом* подразумева и *реч* и *префиксоид* као први део сложеније јединице, па је у том смислу ово решење прихватљиво (Милановић 2013: у штампи).

1.2. Циљ рада биће да утврдимо: **а)** њихово значење и значењске дистинкције; **б)** њихову функцију у двочланим спојевима и полусложеницама; **в)** степен семантичке адаптираности форманата *веб* и *сајбер* у савременом српском језику; **г)** дистрибуцију и фреквентност ових форманата у савременом српском језику; **д)** правописна и нормативна правила њихове употребе. Такође, класификоваћемо сакупљену грађу имајући у виду два критеријума: статус другог именичког дела двочланог споја и функцију коју детерминатори у тим спојевима имају. Корпус за рад (ексцерпиран са сајта *Електронски корпус српског језика*¹), који чине публицистички и научни текстови, омогућиће нам да донесемо закључак о томе да ли је у току процес пуне лексикализације и функционалног осамостаљивања ових компонента страног порекла као самосталних лексичких јединица у српским језику.

1.3. Као што смо већ раније писали, у практичној употреби евидентан је велики број англицизама из информационе технологије, пре свега у професионалном жаргону информатичара, а затим и у разговорном језику корисника ове технологије. Њихова употреба у овој области не може се доводити у питање, јер у српском језику не постоје речи за именовање релија које у нашу стварност стижу из технолошки развијенијих средина (Новокмет 2012: 446).² Полазећи од овога, Р. Бугарски закључује истиче да је употреба страних речи оправдана и корисна, не само у случајевима када недостају домаће речи него и у случајевима када се за страну реч не може наћи „добра замена” (Бугарски 1997: 98) или онда када реч страног порекла доноси која се њеним домаћим еквивалентом делимично губи³.

1.5. Б. Ћорић је утврдио да је тенденција ка интернационализацији, која је доминантна у терминолошкој лексици информационих технологија, довела до експанзије разноврсних устаљених страних елемената у првом, препозитивном делу сложених номинативних формација (Ћорић 2008: 119), као што су нпр. *веб*, *сајбер*, *интернет*, *нет*, *онлајн*, *виртуални*,

¹ Сајт је доступан на адреси <http://korpus.matf.bg.ac.rs/prezentacija/zahvalnost.html>

² Ако домаћи језик нема речи којима ће именовати нове садржаје што се из различитих разлога уведе у појмовни свет корисника домаћег језика, онда је употреба стране речи не само пожељна него и неминовна (Ристић 2006: 170).

³ Начин формирања компјутерске терминологије у српском језику углавном се заснива на преузимању мање или више адаптираних термина из енглеског језика, тако што се англицизам директно преузима и фонолошки адаптира (*браузер*), директно преводи (*compuiter – рачунар*), калкира (*hard disk – чврсти диск*). или се даје приближан семантички еквивалент (*laptop – преносни рачунар*).

дигитални итд. Њихову доминацију у текстовима научног и публицистичког стила потврдићемо у раду бројним примерима за прва два форманта.

2. Статус форманта *веб* и *сајбер* у српском језику

2.1. Страни елементи у препозитивном делу полусложеница и дво-чланих спојева најчешће имају функцију детерминатора другог именичког дела сложеног назива, али и различите придевске и именичке вредности. На основу ексцерпираних грађе уочићемо да је то најчешћа функција и форманата *веб* и *сајбер*. У основи оваквих образовања лежи општи творбени модел: *компонента страног порекла + самостална лексема као основинска реч* (Ђорић 2008: 120). Основинска реч може сама бити позајмљеница или домаћа реч, због чега се конструкција назива и *хибридном* (Ђорић 2009: 113). Стране компоненте типа *веб* и *сајбер* називају се аналитичким придевима или аналитима, пошто имају атрибутску функцију (ближе одређују главну, управну реч), иако немају граматичке особине правих придева. У литератури се за јединице овог типа могу наћи и називи *префиксоиди, везане лексичке морфеме, несамостални везани чланови, препозитивне компоненте* итд. (Ђорић 2008: 123).

2.2. Препозитивне форманте страног порекла *веб* и *сајбер* налазимо, пре свега, у стручним текстовима из информационе технологије и рачунарства одакле се шире и на текстове других функционалних стилова, као што су публицистички, разговорни и сл. Ипак, овим формантима разликују се врста, порекло, функција, значење и дистрибуција у дво-чланим спојевима и полусложеницама. Компонента *веб* је у речницима страних речи и англицизама у српском језику означена као именица мушког рода, а *сајбер* као индеклинабилни придев. И једна и друга компонента ушле су у српски језик из енглеског језика, иако им ни статус у енглеском језику није идентичан: значење компоненте *веб*, које је предмет нашег рада, производ је семантичке конверзије лексеме *web* – паукова мрежа, а *сајбер* је изворно реч грчког порекла. Примарно значење им је различито, мада у секундарној реализацији функционишу као синоними, и то у значењу – *интернет*. Такође, компонента *веб* доживљава наглу експанзију у терминолошкој лексици информационе технологије појавом интернета 90-их година (*веб-сајт, веб-адреса* итд.), док је компонента *сајбер* (и њена фонетски адаптирана варијанта *цибер-/кибер-*) у језику науке, технике, па и литератури научне фантастике, била присутна нешто раније (*кибернетика, кибернетички, сајберспејс, сајбер панк*), још од 80-их година прошлог века.

2.3. У *Великом речнику страних речи и израза* лексема *веб* је дефинисана као именица мушког рода са квалификативом *рач.* (рачунарски) и приписана су јој два значења: 1. „огранак интернета који чини скуп међусобно повезаних докумената у систему хипертекста и којем се приступа преко почетне странице” (као део синтагме World Wide Web); и друго: 2. „светска компјутерска мрежа која путем телефона и сателита повезује мање компјутерске мреже” (Клајн, Шипка 2012: 260). Слична дефиниција понуђена је и у *Речнику новијих англицизама*: 1. „огранак интернета који омогућава лако претраживање, приступање и преузимање података и фајлова са свих међусобно умрежених компјутера”:

(1) Да се спречи америчка пракса праћења корисника на *вебу* (Васић и др.: 2001: 268).

и друго: 2. „светска компјутерска мрежа која путем сателита и телефона повезује мање компјутерске мреже и омогућава међусобну комуникацију њихових корисника”:

(2) Овај часопис нуди текстове на *вебу* (Васић и др.: 2001: 268).

2.3.1. Иако примерима потврђује да формант *веб* може бити самосталан и независан реченични члан са пуном семантичком вредношћу, *Речник новијих англицизама* даље наводи примере његове полусложеничке употребе: *веб адреса, веб читач, веб корисник, веб презентација, веб садржај, веб сервер, веб сервис, веб страна*⁴ (Васић и др.: 2001: 269). Као што видимо из дефиниција, компонента *веб* може функционисати као синоним именице *интернет*, са којом успоставља један синонимски низ: *веб = интернет = нет = мрежа/мрежни = онлајн*.⁵ Између првог и друго значења лексеме *веб* постоји метонимијска веза: у примарном значењу *веб* је ужи појам од интернета и означава огранак који служи за приступање и претраживање интернета, а у секундарном значењу се односи на општи појам *интернета*.

2.3.2. У *Оксфордском речнику енглеског језика* именица *веб* (*web*) се у основном значењу дефинише као „мрежа финих нити коју прави паук и која служи за хватање плена”⁶. Механизмом метафоричког повезивања полазног и циљног појма (паукова мрежа → мрежа компјутерских система) секундарно значење именице *веб* дефинише се као „комплексни си-

⁴ Сви примери преписани су онако како су написани у изворном облику, у овом случају растављено, без цртице.

⁵ У овом синонимском „ланцу” немају све јединице исти функционални статус ни аспект употребе (*интернет* је званичан назив појма; *нет* је њена неформална, елидирана скраћеница која се користи претежно у разговорном стилу; *мрежа/мрежни* је приближни домаћи лексички еквивалент, а *онлајн* адаптирана директна позајмљеница).

⁶ *a network of fine threads constructed by a spider from fluid secreted by its spinnerets, used to catch its prey* (Oxford dictionary).

стем повезаних елемената” (*Ухватио се у мрежу бирократије*). Као пример наводи се и *World Wide Web* или интернет (*material downloaded from the Web*), а осим именичке придаје му се и граматичка вредност модификатора, тј. детерминатора, речи која одређује неку другу реч (*Web publishing*). Метафоричку трансформацију значења унутар лексеме *веб* омогућава семантичка компонента полазног значења која се односи на сплет повезаних нити или, у другом случају, елемената.⁷

2.4. С друге стране, у *Великом речнику страних речи* лексема *сајбер* дефинише се као непоромењиви придев, скраћеница од „кибернетички = информатички; који се односи на компјутере и на информационе системе”, а наводе се и лексеме *сајберспејс* (замишљени простор у коме се одвија комуникација путем компјутера, нарочито преко интернета, виртуелни простор, киберпростор), *сајбернаут* (путник по сајберспејсу), *сајберпанк* (поджанр научне фантастике који приказује свет будућности у коме владају компјутери интерактивно повезани са људима), и двочлани спојеви *сајбер пират*, *сајбер клуб* (Клајн, Шипка 2012: 1103). У *Речнику новијих англицизама* дефиниција је истоветна: „који се тиче компјутера и информатичких система = компјутерски, информатички”:

(3) У тој земљи се у *сајбер* простору формира нов политички етос (Васић и др. 2001: 209).

2.4.1. Као типичне двочлане конструкције наводе се: *сајбер клуб*, *сајбер перформанс*, *сајбер реалност*, а лексема *сајберспејс* дефинише се као „свеукупан замишљени простор у коме се одвија комуникација и размењују информације, нарочито путем интернета, без обзира на ... физичку удаљеност корисника = киберспејс, кибер-простор”. Видимо да је компонента *сајбер* у српском језику директна позајмљеница из енглеског језика у изворном фонетском облику, а да је њен адаптирани парњак (*кибер-*) присутан само у оквиру деривационог гнезда *кибернетика/кибернетички/кибернетичар* и у лексеми *киборг*.⁸

2.4.2. *Оксфордски речник енглеског језика* бележи лексеми *сајбер* као придев који се односи на карактеристике „компјутерске културе, ин-

---

⁷ У енглеском језику „мрежа“ (*net*) је основинска реч и лексеме интернет (*inter + net = internet/ „унутрашња мрежа”*). У енглеском језику лексема *мрежа* (*net*) учествује у грађењу још једне лексеме – *network*, али она се значењски усталила за телевизијске „мреже”.

⁸ Чињеница да се компонента *сајбер* није усталила у фонетском лику *кибер*, иако су у језику већ биле присутне лексеме са тим адаптираним елементном, говори вероватно о томе да је до веће експанзије ове јединице, као самосталног елемента који учествује у творби многих двочланих спојева, у језику дошло касније.

формационе технологије и виртуалне реалности”⁹, док се њено порекло везује за абривијатуру лексеме *кибернетика* (cybernetics).

2.4.3. У чланку *Историја префикса сајбер* (The History of prefix cyber, 2003)¹⁰ Сара Лотон (Sarah Laughton) напомиње да је префикс *сајбер* почео да се употребљава да означи појмове у вези са рачунарима, информационим технологијама, виртуелном реалношћу и футуристичким концептима (*сајбер секс, сајбер кафе, сајбер култура*), али да је временом његово значење почело да се сужава на *интернет*.¹¹ Води порекло од скраћеног облика придева *кибернетички*¹² (кибернетика/cybernetic) који означава „теоријске студије о комуникацији и процесима контроле у биолошким, механичким и електронским системима, посебно у биолошким и вештачким системима”, док је етимолошко порекло од грчке речи *kubernetes* (владар, гувернер) / *kubernan* (владати, управљати)¹³. Порекло речи *киборг* такође се везује за компоненту *сајбер* и то блендом лексема *кибернетика* и *организам* (cyb + org = cyborg). Видимо да је скраћени префиксоид *сајбер* модификовао значење у односу на лексему од које је постао.

2.5. У књизи *Творба именица у српском језику*, Б. Ћорић, класификује тзв. анализе на две групе са позиције функционисања у језику – а) лексеме са широким граматичким могућностима и б) лексеме које функционишу као индеклинабилни детерминатори (Ћорић 2008: 121). Прва група дели се на: 1) анализе који по пореклу значе предмете, појаве и лица (*шоу, бизнис, интернет, рок*), али се истовремено употребљавају у својству аналитичке детерминације (*шоу програм, рок концерт*); 2) анализе типа *ауто, видео, радио*, који су по пореклу први део сложенице, а који паралелно функционишу као именице (*нов ауто, слушам радио* итд.); и 3) анализе типа *супер, ултра, екстра* који су бивши интернационални префикси, а који се у савременом језику јављају у улози придева, прилога и именица. Другу групу чине лексеме које функционишу само као индеклинабилни детерминатори, тј. немају способност да се јаве у функцији прилога или именице. То су скраћене форме именица или придева које функционишу у својству аналитичког детерминатора уз именицу (*прес конфе-*

⁹ relating to or characteristic of the culture of computers, information technology, and virtual reality. (Oxford dictionary).

¹⁰ <http://www.laughton.com/cougar/writing/cyber.htm>

¹¹ Сара Лотон каже да је компонента *сајбер* доживела експанзију 1982. када ју је писац Вилијам Гибсон користио у оквиру сложенице "сајберспејс", а под окриљем жанра који је касније добио назив "сајберпанк".

¹² **кибернетика** - наука о законитостима тока информација и управљачким деловањима у машинама, живим организмима и њиховим заједницама (РСАНУ).

¹³ *kubernetes* и *kubernan* проналазимо као корен у етимолошки сродним речима: губернија, губернатор, гувенер итд.

ренција, *стрип бар, поп звезда*) (Рошчина 2003, према Ћорић 2008: 122). Према овој подели, формант *веб* припада првој групи аналитичких детерминатора – по пореклу значи предмет или појаву (*веб* – мрежа), а ван своје аналитичке улоге има одређен степен лексичке самосталности, док формант *сајбер*, који је променио значење (*сајбер* од кибернетика/кибернетички) спада у групу аналитичких индеклинабилних детерминатора, односно скраћених форми придева.

2.5.1. Према Вашаковој (Вашакова 2005: 66, према Ћорић 2008: 123), именички неологизми са страним препозитивним компонентама деле се на а) префиксалне деривате (са компонентама типа *анти, архи, хипер, екстра* итд.) и б) сложенице. Сложенице се опет, с обзиром на степен аутономности њихових саставних елемената, деле на две групе: 1) сложенице чија су оба члана самосталне речи (*секс бизнис*) и 2) сложенице чији је први члан насамосталан, везан (*крипто уређај*). У структуре са првим несамосталним, везаним чланом сврставају се оне које, између осталог, почињу компонентама: *аеро, агро, аква, аудио ... и веб* (Ћорић 2008: 123). Ми бисмо, ипак, на основу грађе коју ћемо представити и степена самосталности компоненте *веб*, овај формант сврстали у прву групу примера (сложенице са два аутономна саставна елемента), а лексему *сајбер* у групу чији је први члан несамосталан.

2.6. Напомињемо да су овакве поделе произвољне, будући да границу између ових компонената није лако одредити из аспекта њиховог порекла, функције и творбених потенцијала.

3. Функција и употреба форманта *веб* у српском језику

3.1. Примере ексцерпираних са сајта *Електронски корпус српског језика* класификоваћемо на основу порекла другог, именичког дела полусложенице. Та класификација помоћи ће нам да утврдимо порекло неологизма, односно закључимо да ли су у питању директни англицизми или пак полусложенице настале творбеним поступцима. Служећи се тим критеријумом, уочавамо три групе примера:

- Директне позајмљенице из енглеског језика, тј. адаптирани англицизми, чији је други, именски део такође позајмљеница (или туђица) која или нема свој семантички еквивалент у српском језику (*портал, домен, провајдер*) или пак тај еквивалент није довољно распрострањен (*сајт* – страна, *чат* – причаоница): нпр. *веб-сајт, веб-браузер, веб-чат, веб-мастер, веб-портал, веб-мејл, веб-провајдер, веб-шоп, веб-домен, веб-администратор*.

- Полусложенице у којима је други именски члан англицизам или нека друга позајмљеница са већим степеном самосталности и адаптивности у српском језику: нпр. *веб-конференција, веб-локација, веб-презентације, веб-шоу, веб-платформа, веб-профил, веб-камера, веб-технологија, веб-дебата, веб-пројекат, веб-верзија, веб-сервис, веб-адреса, веб-компаније, веб-дизајнер, веб-дизајн, веб-апликација, веб-сервер, веб-бизнис, веб-дестинација, веб-каталог, веб-публикација, веб-култура, веб-програмер, веб-тим, веб-кредит.*
- Калкови (преведенице) у којима је други члан замењен директним значењским еквивалентом из српског језика (хибрид): *веб-страна, веб-страница, веб-причаоница, веб-трговина, веб-продавница, веб-услуге, веб-окружење, веб-претраживач, веб-садржај, веб-читач, веб-издање, веб-водич, веб-доступност, веб-преглед, веб-новинарство, веб-оквир, веб-пут.*

3.2. Уочавамо да се ова три скупа могу значењски укрштати успостављањем синонимских парова, који се разликују на основу порекла и статуса другог члана двочланог споја. Тако имамо *веб-сајт = веб-страна = веб-страница; веб-браузер = веб-претраживач; веб-шоп = веб-трговина = веб-продавница; веб-чат = веб-причаоница.*¹⁴

3.3. Такође, проналазимо и примере у којима бележимо употребу лексеме *веб* као самосталне и независне именичке јединице у језику, са значењем *интернет*:

(4) Руководиоцима лабораторије је у два наврата предлагао идеју о *вебу*, али је оба пута одбијен (Политика, 17. 05. 2009).

(5) Ова издања су намењена за дуготрајну јавну употребу и бесплатно се могу прегледати на *вебу* (Смернице иницијативе за кодирање текста и њихова локализација, Инфотека, вол. 11, 2010).

(6) Наравно, међу пионирима на *вебу* било је и много жена, али су оне годинама тапкале за мушкарцима (Политика, 13. 8. 2000).

3.3. Појмови на који се односе полусложеничне конструкције у већини случајева реферишу на интернет активности, односно активности или појмове који су у вези са интернетом: а) активности који се одвијају на интернету и појмови у вези са њима (али постоје и ван интернета): веб-шоу, веб-продавница, веб-трговина, веб-шоп, веб-конференција, веб-презентација, веб-дебата, веб-технологија, веб-компаније, веб-издање, веб-

¹⁴ У овом истраживању није једноставно утврдити која је фреквенција употребе адаптираних и неадаптираних облика двосложних спојева.

бизнис, веб-каталог, веб-тим; б) материјалне реалције: веб-камера; в) апстрактни појмови: веб-новинарство, веб-пут, веб-оквир, веб-преглед, веб-доступност, веб-услуге, веб-дестинација, веб-култура; г) агенси: веб-дизајнер, веб-администратор, веб-програмер; д) појмови и активности који су директно у вези са интернтом: веб-страница, веб-страница, веб-локација, веб-платформа, веб-причаоница, веб-сервис, веб-адреса, веб-дизајн, веб-апликација, веб-сервер, веб-претраживач; ђ) појмови у вези са интернет банкарством: веб-банкарство, веб-кредит.

3.4. Светлана Милановић је утврдила да детерминативност првог члана указује на то да овакви спојеви могу да се посматрају као синтагме: функција атрибута и атрибутива јесте управо уже одређење појма на који се односи. Непроменљиве именице као препозитивни чланови немају само детерминативне квалификативне вредности, већ и различите придевске и именичке вредности, па у датим спојевима изражавају и разне логичке одnose (Милановић 2013: у штампи). С тим у вези, детерминатор *веб* може имати следећа значења:

1) *значење намене*: веб дизајнер – дизајнер веб-страница; веб-дизајн – дизајнирање веб страница; веб администратор – администратор веб-страница; веб-програмер – програмер садржаја на вебу; веб издање – издање прилагођено за веб/интернет; веб сервис – сервис за веб; веб верзија – верзија за веб; веб-камера – камера за веб; веб читач – читач за веб.

2) *омогућивачко значење* (у исто време и месно): веб конференција – конференција која се одвија на вебу или помоћу веба/интернета; веб бизнис – бизнис на вебу/помоћу веба; веб-банкарство – банкарство на вебу/помоћу веба; веб-дебата – дебата на вебу/помоћу веба;

3) *место/локација*: веб шоп – шоп на вебу/интернету; веб компанија – компанија на вебу; веб причаоница – причаоница на вебу; веб-пројекат – пројекат на вебу; веб-профил – профил на вебу; веб-адреса – адреса на вебу; веб-каталог – каталог на вебу.

3.5. Пошто смо утврдили да лексема *веб* успоставља синонимски низ са другим лексемама сличног значења (*интернет, нет, мрежа/мрежни, онлајн*), поставља се питање може ли опстати у том синонимском ланцу или ће нека од других лексема преузети њену улогу. Међутим, низ позајмљеница које садрже ову компоненту и које су се већ усталиле у професионалном жаргону информатике (*веб-дизајн, веб-адреса, веб-сајт* итд.) говоре у прилог њеном опстанку у лексичком систему. Такође, није извесно да домаћи еквивалент – *мрежа/мрежни* преузме значење компоненте *веб*, пре свега због своје полисемичности.

4. Функција, употреба и значење форманта *сајбер* у српском језику

4.1. Ако класификацију из претходног одељка применимо на спојеве са формантом *сајбер*, онда добијамо следећу поделу:

- Директне позајмљенице из енглеског језика: *сајбер кафе, сајбер модератор, сајбер поп, сајбер екс, сајберспејс, сајбернаут, сајбер панк, сајбер геџет, сајбер арт.*
- Полусложенице у којима је други именски члан англицизам или нека друга позајмљеница са већим степеном самосталности и адаптивности у српском језику: *сајбер бенд, сајбер економија, сајбер галаксија, сајбер инвеститор, сајбер конвенције, сајбер музика, сајбер педофил, сајбер стрип, сајбер шериф, сајбер театар, сајбер универзум, сајбер секс, сајбер модели, сајбер генерација, сајбер гејша, сајбер флерт, сајбер ракета, сајбер лик, сајбер криминалац, сајбер команде, сајбер форензика, сајбер диверзија, сајбер авантура, сајбер вирус, сајбер тероризам, сајбер пират, сајбер дипломатија, сајбер активисти, сајбер анархиста, сајбер герила, сајбер кандидат, сајбер криминал, сајбер монах, сајбер асистент.*
- Калкови у којима је други члан замењен директним значењским еквивалентом из српског језика (хибриди): *сајбер читаоци, сајбер дивови, сајбер доба, сајбер игра, сајбер конобар, сајбер кампања, сајбер лопови, сајбер плавуша, сајбер појединац, сајбер разбојник, сајбер скупштина, сајбер окружење, сајбер жене, сајбер заједница, сајбер средства, сајбер сељак, сајбер пространство, сајбер присуство, сајбер позориште, сајбер подземље, сајбер пипци, сајбер освета, сајбер опасност, сајбер насиље, сајбер љубав, сајбер слобода, сајбер снага, сајбер ратник, сајбер простор, сајбер претња, сајбер оружје, сајбер безбедност, сајбер замка, сајбер удар, сајбер ратовање, сајбер рат, сајбер пријатељство, сајбер напад, сајбер неверство, сајбер одбрана, сајбер читаоци, сајбер девојка.*

4.2. Формант *сајбер* омогућава хиперпродукцију спојева чија је функција именовање агенаса (номина агентис): *сајбер/ читаоци, девојке, ратник, сељак, разбојник, пират, конобар, лопов, плавуша, појединац, див, анархиста, кандидат, асистен, монах, инвеститор, педофил, шериф, гејша, криминалац, активисти.* Такође, није занемарљив ни број конструкција у којима је други, именички члан апстрактна именица: *сајбер доба, сајбер пространство, сајбер освета, сајбер опасност, сајбер љубав, сајбер слобода, сајбер снага, сајбер пријатељство, сајбер неверство.* Формант

сајбер налази се, такође, и у саставу спојева са изразито негативном конотацијом: *лопови, разбојник, подземље, освета, насиље, претња, оружје, замка, рат, ратовање, напад, неверство, педофил, криминалац, вирус, тероризам, пират, диверзија, герила, криминал*.

4.3. Уочавамо да формант *сајбер* има слободнију дистрибуцију у оквиру творбеног модела *компонента страног порекла + реч домаћег порекла*, тако да не можемо говорити само о директним позајмљеницама из енглеског језика и њиховим семантичким еквивалентима у српском језику, већ о слободној композицији двосложних конструкција (*сајбер љубав, сајбер плавуша, сајбер пријатељство* итд.). Такође, велики број јединица са другим домаћим лексичким елементом упућује на тенденцију „посрбљавања” ових конструкција. Семантичке компоненте овог форманта поливалентне су и изузетно продуктивне: могу се односити на компјутерско-информатички свет (*сајбер доба* – доба у коме се користе рачунари и информатика; *сајбер универзум* – свет информатичких технологија); интернет (*сајбер простор* – простор на интерну; *сајбер пират* – неко ко краде садржаје са интернета; *сајбер флерт* – флерт на интернет сајтовима); футуристичке идеје (*сајбер организам* - спој органског и вештачког организма).

4.4. Што се тиче специфичног значења компоненте *сајбер* у овим спојевима, оно може бити а) *омогућивачко* (*сајбер арт* – уметност уз помоћ компјутерске технологије; *сајбер секс* – секс уз помоћ ком. технологије, исто је и за: *сајбер бенд, сајбер музика, сајбер универзум, сајбер форензика, сајбер ракета, сајбер тероризам, сајбер рат*); б) *наменско* (*сајбер модератор* – модератор садржаја на интернету; *сајбер инвеститор* – инвеститор у комп. технологију); в) *месно/локацијско* (*сајбер кафе* – кафе на интернету, *сајбер стрип* – стрип на интернету, исто је и за *сајбер театар, сајбер флерт, сајбер заједница*). У неким случајевима значење може подразумевати неколико квалификативних особина, нпр. *сајбер генерација* – генерација која је одрасла у доба компјутерске технологије (*временско* значење) и генерација која често користи тековине компјутерске технологије (*употребно* значење).

5. Правописни статус

5.1. Проблем писања сложених детерминативних формација са првом страном компонентом није нов у српском језику (Брборић 2013: 485). Проблеми писања сложених конструкција са формантима *веб* и *сајбер* потичу од нерешеног статуса самих форманата (да ли су у питању префикси, префиксоиди или недеклинабилни несамостални детерминативи) и статус-

са сложеница јединица у чијем саставу учествују (да ли су питању синтагме, двочлане лексеме, полусложенице или сложенице). У грађи смо забележили писање јединица са компонентом *веб* одвојено (*веб адреса*) и са цртицом (*веб-мејл*),¹⁵ док се компонента *сајбер* писала одвојено, без цртице и, у ретким примерима, састављено (*сајбеспејс*, *сајбернаут*, *сајберкафе*).

5.2. Нормом је прописано основно начело, према коме се у српском језику сложенице пишу спојено, полусложенице са цртицом, а спојеви двеју или више речи одвојено. Када је у питању правописни аспект, према *Правопису српског језика* Матице српске, сложене јединице са страним препозитивним индеклинабилним детерминатором могу се писати растављено (*алфа зраци*, *експрес лонац*, *жиро рачун*, *брuto тежина*, *допинг контрола*, *дур лествица*), као сложенице (*бодибилдинг*, *еврогол*, *етнопсихологија*, *зоопаразит*) и као полусложенице (*аква-аеробик*, *алиби-потез*, *алко-тест*, *аут-линија*, *дјутифри-шоп*, *нарко-дилер*) (Милановић 2013: у штампи). Као критеријуми за њихово међусобно разликовање дати су: 1) промена значења, тј. формирање новог, другачијег значења од значења саставних делова; 2) несамосталност једног од саставних делова; 3) непроменљивост првог дела и 4) јединствен акценат, тј. наглашеност само једног слога у споју (Ивић и др. 2004: 98).

5.3. У *Правопису* се истиче да су „посебан нормативни проблем почетне саставнице, углавном страног порекла, са статусом или форманата или префиксоида“ (Правопис 2010: 77). Префиксоидима се, уобичајено, сматрају несамостални форманти који имају самостално значење (исп. Ивић и др. 2004: 103), а формантима се могу сматрати и префикси и префиксоиди и, на крају, непроменљиве лексеме с атрибутском функцијом. Самосталност првог дела оваквих јединица, поред тога што су у питању пунозначне речи, огледа се у томе што је њихова парадигма могућа и ван дате јединице: нпр. *интернет*, *интернета*...

5.4. Уколико је први члан двочланог споја непромењива реч страног порекла и схвата се као придев у односу на другу реч, овакав спој треба писати одвојено, нпр. *зорли јунак*, *фитнес тренер*, *стреч панталоне* и сл. (Правопис 2010: 81). По том правилу могу се писати двочлани спојеви са формантом *сајбер*, који сматрамо непромењивом самосталном лексемом са атрибутском функцијом (*сајбер ратник*, *сајбер љубав*, *сајбер кафе* и сл.).

¹⁵ Није било примера за писање заједно што упућује на самосталност компоненте.

5.5. Успостављање одговарајућих правописних решења за формант *веб* представља нешто комплекснији задатак. Тачка 88. *Правописа* каже да се за лексику страног порекла или примењују правила која важе за домаће речи или се преноси правопис језика из којег се речи преузимају (*Правопис* 2010: 82). Тако су са цртицом прописани спојеви *веб-сајт*, *имејл-адреса*, *припејд-интернет*, *припејд-допуна*, *онлајн-трговина*, *онлајн-семинар*.¹⁶ В. Брборић је истраживао правописна решења примењена у писању полусложеница са страним елементима у уџбеницима за 7. разред основне школе и утврдио да се као најфреквентији примери почетних саставница страног порекла јављају *видео-*, *веб-*, док су *интернет-*, *радио-*, *аудио-*, *стерео-*, *фото-* мање заступљене. Саставница *веб-* је забележена у девет примера: *веб пошта*, *веб страна*, *веб камера*, *веб дизајнери*, *веб програмери*, *веб страница*; *веб прегледача*, *веб траци*, *веб претраживач*, при чему се ни у једном од њих не јавља цртица и сви су погрешно употребљени (Брборић 2013: 489). В. Брборић сматра оправданим да све забележене примере третирамо као полусложенице, имајући у виду непроменљивост и нелексикализованост првог дела (ретки су у језику примери његове промене – нпр. *другарица са веба*). Међутим, иако ове речи тренутно нису присутне и издвојене као посебне (попут облика са *видео-*, *радио-*, *фото-*, *аудио-* и сл.), В. Брборић закључује да ће их развој електронских комуникација временом несумњиво наметнути као уобичајене и незаобилазне (Брборић 2013: 490), што можемо и да потврдимо примерима које смо раније навели.

5.6. Већина нових полусложеница са формантима *веб* и *сајбер* доприноси богатству лексичког система, јер се њима именују нови појмови, који раније нису постојали у језику. Међутим, када је њихово писање у питању, видљива је неусаглашаност са новим *Правописом*. Међутим, треба нагласити да ни у *Правопису* нису сва решења прецизно дефинисана. Постоји тек једна полусложеница са компонентом *веб* наведена у речнику и у тачки о спојеном и одовојеном писању речи (*веб-сајт*), а формант *сајбер* уопште није наведен у *Правопису*, тако да правила о писању саставница са тим елементом морају да се формирају аналошки на основу правила

---

¹⁶ Са цртицом се прописује писање и лексике *аква-аеробик*, *арт-филм*, *бар-код*, *бизнис-класа*, *блок-аут*, *вакум-наковање*, *кик-бокс*, *њуз-магазин*, *топ-форма*, *топ-листа*, *компакт-диск*, *ријалити-шоу*, *гол-аут*, *грејс-период*. Међутим, лексикализованост и несамосталност првог дела полусложенице није у свим примерима иста. Неоспорно је да лексеме *вакум*, *бизнис*, *гол* имају већи степен лексичке самосталности од *грејс*, *бар*, *кик*, *топ*, *компакт* итд., као и да су неке од њих већ одавно у систему пуне именичке лексикализације, док друге задржавају функцију придевског детерминатора.

о писању других двочланих спојева са несамосталним придевима страног порекла (типа *зорли, nobл, драп, нето* и сл.). Њихово изостављање је донекле разумљиво, пошто лексеме које се односе на развој информационо-комуникационих технологија тек постају део лексичког инвентара српског језика, а неке можда ту неће ни опстати. Процес њихове евалуације и нормирања у лексичком систему још увек је у току.

6. Закључци

6.1. Форманти *веб* и *сајбер* дуго су присутни у терминологији науке и технике, али и у општеупотребној лексици публицистичког и разговорног функционалног стила. То посебно важи за формант *сајбер* који својим поливалентним значењем допушта слободне комбинације у двочланим спојевима, чак и са апстрактним именицама (*сајбер љубав, сајбер пут, сајбер пријатељство* и сл.).

6.2. Значење форманта *веб* у српском језику односи се на *интернет* и води порекло из енглеског језика, од полисмене речи *web* (паукова мрежа). Формант *сајбер* такође је дошао из енглеског језика, али је изворно грчког порекла (*kubernan* – владати, управљати) и користи се да именује различите појмове у вези са информатиком, рачунарством, футуристичким концептима и спојем биологије и технологије. Као његово секундарно значење, развојем дигиталних технологија, временом се усталило – *интернет*, тако да функционоше као синоним форманту *веб* (*веб/сајбер чат* и сл.). *Веб* се у речницима страних речи и англицизама у српском језику третира као именица мушког рода, али и као аналитички детерминатив који, судећи по примерима, поприма особине самосталне лексеме. *Сајбер* се означава као индеклинабилни придев страног порекла.

6.3. Формант *веб* користи се у директним позајмљеницама из енглеског језика у вези са функционисањем интернета и „алатки” на интернету (*веб-мејл, веб-адреса, веб-сајт*), као и у полусложеницама, с циљем да именује активности које се дешавају на интернету или помоћу интернета (*веб-банкарство, веб-причаоница, веб-конференција, веб-дизајн*). С друге стране, формант *сајбер* користи се у двочланим спојевима да означи појмове који су у вези са информатиком, рачунарима, дигиталним светом, интернетом, футуристичким концептима, технологијом спајања органиских и вештачких елемената итд.

6.4. Правила за писање двочланих спојева са формантом *сајбер* прописују да се овај формант пише растављено од именичке речи коју од-

ређује (*сајбер љубав, сајбер ратник*), осим у случајевима када је део позајмљених сложеница у којима су оба елемента страног порекла – *сајбестејс, сајбернаут*. Формант *веб* прилагођава се правилима о писању лексике страног порекла, или по правилима језика из којег долази, или по аналогји са домаћим правилима (*веб-сајт, веб-адреса* и сл.). Међутим, граматичко и семантичко осамостаљивање овог форманта у примерима из публицистичког стила (Срели смо се на *вебу*) говоре у прилог његовој скорој пуној лексиклизацији као позајмљенице страног порекла у српском језику.

6.5. Иако одређен број примера из грађе чине директне фонолошки адаптиране позајмљенице (*ваб-портал, веб-браузер, сајбер-арт*), очигледна је тенденција ка семантичком уклапању ових форманата у лексички систем српског језика. То се постиже све чешћим калкирањем другог дела двочлане конструкције (*веб причаоница, сајбер љубав*), чиме се стварају хибриди, делимични англицизми који теже да се уклопе у систем лексема изворно домаћег порекла.

ЛИТЕРАТУРА

- БРБОРИЋ 2013: В. Брборић „Творба речи и правопис – писање сложених детерминативних формација са првом страном компонентом“, *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима*, Београд 2012.
- БУГАРСКИ 1997: Р. Бугарски, *Језик у контексту*, Београд: 20. век, Чигоја штампа.
- ВАСИЋ и др. 2001: Т. Прћић, В. Васић, Г. Нејгербауер, *Ди уи speak anglosrpski? Речник новијих англицизама*, Нови Сад: Змај.
- ИВИЋ и др. 2004: Б. Брборић, П. Ивић, И. Клајн, М. Пешикан. *Српски језички приручник*, Београд: Београдска књига.
- КЛАЈН, ШИПКА 2012: И. Клајн, М. Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Нови Сад: Прометеј.
- МИЛАНОВИЋ 2013: С. Милановић, „О сложеним јединицама с препозитивним индеклинабилним детерминативима страног порекла (синтаксичко-семантички и правописни аспект)“, *Научни састанак слависта у Вукове дане 42/2* (у штампи).
- НОВОКМЕТ 2012: С. Новокмет, „Однос правописних приручника према терминима из информационе технологије“, *Научни састанак слависта у Вукове дане 41/1*, Београд, стр. 445–455.
- ПРАВОПИС МС 2010: Ј. Јерковић, М. Пижурица, М. Пешикан, *Правопис српскога језика*, Београд: Завод за уџбенике. Нови Сад: Матица српска.
- РСАНУ (1959–): *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–XVIII, Београд, Институт за српски језик и књижевност.

САРА ЛОТОН 2003: S. Laughton „History of the prefix -cyber“ Structure of English Vocabulary with Adam Albright (<http://www.laughton.com/cougar/writing/cyber.htm>).

ЋОРИЋ 2008: Б. Ћорић, *Творба именица у српском језику*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност.

ЋОРИЋ 2009: Б. Ћорић, *Лингвомаргиналије*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност.

Текст је први пут објављен у зборнику *Научни састанак слависта у Вукове дане*, Београд, 43/1, 2014, с. 163–175..